

Глобальне громадянське суспільство: теорія, методологія, менеджмент

Валерій Бебик,
доктор політичних наук,
проректор Відкритого міжнародного університету
розвитку людини „Україна”

Процеси глобалізації, що набрали ходи на межі ХХ – ХХІ століть, переважно на ґрунті економічної інтеграції та визрівання загальнолюдського, планетарного розуміння екологічних, технологічних і техногенних проблем, потребують політологічного осмислення і політичного оформлення нової суспільної архітектури світової спільноти, яка все більше набуває ознак глобального за формою побудови і внутрішнім змістом суспільства. І в цьому зв'язку надзвичайно важливими є дослідження та аналіз не тільки процесів формування і становлення структур глобальної держави (глобальні парламент, уряд, суд), але й особливостей становлення і розвитку елементів і структур глобального громадянського суспільства.

Донедавна суспільні науки робили доволі обмежені спроби вийти на міжнародний рівень досліджень зазначеної проблематики, насамперед в межах теорії міжнародних відносин та геополітики [6; 7]. Останнім же часом в процеси осмислення проблем глобалізації втрутилась нова наука – **глобалістика**, яка прагне більш-менш системно дослідити особливості становлення глобального суспільства. Але й тут можемо констатувати певну фрагментарність і недостатню оформленість об'єкта і предмета досліджень, а також методологічної і методичної бази цієї нової галузі знань. Про це свідчить, зокрема, переважання кількості праць, присвячених вивченню специфіки глобалізації в економічній сфері і, значно меншою мірою, у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, мас-медіа та загально-філософських і соціально-політичних проблем управління глобальною суспільною сферою [4].

Відтак стає очевидним, що сучасне розуміння процесів міжнародних, міждержавних відносин, загальнолюдської (планетарної), цивілізаційно-регіональної та внутрішньо-національної інтеграції, формування

глобального громадянського суспільства та відповідних цивілізаційно-регіональних і національних його моделей висувають перед наукою і практикою принципово нові завдання [2; 3; 5].

Політологія ХХ століття зосереджувалася переважно на проблемах окремого суспільства, зорганізованого в певну державу-націю з паралельним співіснуванням у межах даного суспільства відповідної національної моделі громадянського суспільства. Зрозуміло, що держава-нація і національна модель громадянського суспільства не можуть існувати одна без одної – вони взаємозалежні. Але, оскільки вже настав час говорити про **політологію глобального світу**, яка має досліджувати закономірності функціонування і розвитку політичної сфери і політичного життя планетарного суспільства на глобальному, цивілізаційно-територіальному, державно-національному, регіональному і локальному рівнях, то виникає й потреба дослідження громадянського суспільства на відповідних рівнях.

Загалом **глобальне громадянське суспільство** пропонуємо розглядати як планетарну сукупність усіх громадян світу, їх вільних об'єднань і асоціацій, пов'язаних суспільними відносинами, що перебувають за межами новостворюваної глобальної держави (наддержавних, міждержавних і державно-національних політичних структур), її директивного регулювання і регламентації, що гарантуються й охороняються політичними структурами глобального світу. Виходячи з такого розуміння, можемо сформулювати основні **функції глобального громадянського суспільства**, які полягають у забезпеченні життєдіяльності соціальної, соціокультурної і духовної його сфер, їх самовідновлення і спадкоємності. По суті, можемо стверджувати, що глобальне громадянське суспільство складає систему суспільних інститутів і відносин, які не залежать від структур глобальної держави (наддержавних, міждержавних і державно-національних), що лише формуються, та водночас вони мають створити умови для самореалізації і всього людства, і окремих націй, і соціальних груп та індивідів. Таке розуміння формальних і неформальних структур дає підстави говорити про такий специфічний об'єкт дослідження політології, як глобальне громадянське суспільство.

Узагальнюючи, назвемо **ознаки глобального громадянського суспільства**:

- відокремлена від новостворюваної глобальної держави (наддержавних, міждержавних і державно-національних утворень) сукупність структур, яка складається з громадян, їх добровільних асоціацій і об'єднань, соціальних груп, націй тощо;
- вільні відносини між суб'єктами глобального громадянського суспільства;
- поцінування громадянських прав і прав націй та народів вище за

глобальні (наддержавні і міждержавні) угоди та державно-національні закони;

- забезпечення прав і свобод особистості, можливостей реалізації її інтересів і прагнень, політичного, ідеологічного, релігійного, етнічного та інших видів плюралізму;

- наявність приватної власності, вільної конкуренції, вільних відносин обміну діяльністю та її продуктами між незалежними власниками, тобто ринку;

- саморегуляція відносин між людьми, їх асоціаціями і добровільними об'єднаннями на основі соціальних і психічних норм – регуляторів суспільного життя;

- розмаїття соціальних, інтелектуальних, наукових, культурних та інших ініціатив;

- збереження національних, соціальних та інших традицій, культури тощо.

Особливим предметом політології глобального світу в контексті вивчення глобального громадянського суспільства, на нашу думку, мають бути:

- теоретичні і практичні аспекти архітектури і функціонування глобальних (міжнародних неурядових і транснаціональних) громадських організацій;

- проблеми становлення структур і елементів глобального громадянського суспільства та взаємовідносин між ними;

- специфіка становлення глобальної, цивілізаційно-регіональної, національної (етнічної) та локальної суспільної свідомості;

- вплив формальних (наддержавних і міждержавних) та неформальних (міжнародних неурядових і транснаціональних) глобальних організацій на становлення, функціонування і розвиток глобального громадянського суспільства та його національних моделей;

- вплив особливостей становлення, функціонування і розвитку окремих суспільств, організованих в держави-нації і національні моделі громадянського суспільства, на глобальний розвиток людства, зокрема на становлення і розвиток глобального громадянського суспільства та інших держав-націй і відповідних національних моделей громадянського суспільства;

- вплив окремих особистостей, еліт, соціальних груп на розвиток глобального громадянського суспільства та людства в цілому.

Визначившись з глобальним громадянським суспільством як особливим предметом політології глобального світу, необхідно розібратися з методикою та методологією досліджень проблем становлення і розвитку глобальної спільноти в означеному вище контексті.

На нашу думку, підходи у дослідженні особливостей глобального суспільства і, зокрема, глобального громадянського суспільства, не

повинні кардинально відрізнитися від аналогічних підходів, напрацьованих в традиційній політології [1]. У цьому випадку принципова різниця полягає лише в тому, що, на додаток до політичних проблем суспільства, організованого в державу-націю і відповідну національну модель громадянського суспільства, додаються проблеми взаємин цього суспільства з іншими суспільствами у поєднанні з системним ефектом глобального управління і комплексної взаємозалежності країн світу, що глобалізується. Отже, **методика політології глобального світу**, на нашу думку, має розглядатися як арсенал комплексних методів вивчення й аналізу функціонування політичної сфери глобального суспільства у поєднанні з економічною і духовною його сферами.

У цьому зв'язку логічно зазначити, що **методика дослідження глобального громадянського суспільства** є сукупністю комплексних методів вивчення й аналізу структур та елементів глобального громадянського суспільства і зв'язків між ними, які виникають і розвиваються в процесі функціонування суспільної сфери.

У свою чергу, **методологія дослідження глобального громадянського суспільства** має розглядатися як сукупність пізнавальних принципів дослідження глобального громадянського суспільства у поєднанні з дослідженням проблем новостворюваної глобальної держави (наддержавних, міждержавних і державно-національних політичних структур), а також структур і елементів регіонального, місцевого (локального) управління і самоврядування, що фактично є технологією використання названих вище методів вивчення й аналізу.

Ця технологія повинна бути концептуально та ідеологічно побудованою, має об'єднувати методи класичних політологічних досліджень з методами, процедурами і процесами, технічними прийомами і засобами дослідження, аналізу, перевірки й оцінювання здобутих даних, які використовуються суміжними науками, насамперед теорією міжнародних відносин [7].

Умовно **методи дослідження глобального громадянського суспільства** можна поділити на такі групи:

- **загальнологічні**: аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція, теоретичне моделювання;
- **теоретичні**: мисленневий (віртуальний) експеримент, математична формалізація, аксіоматичний метод, гіпотетичний перехід від абстрактності до конкретності;
- **соціологічні**: вивчення документів (контент-аналіз), анкетування, інтерв'ю, експертне опитування, спостереження, вивчення соціальних настанов, соціально-політичний експеримент;
- **соціально-психологічні**: вивчення документів (контент-аналіз), когнітивне картування, соціометричне опитування, тестування, шкалування, спостереження, соціально-психологічний експеримент;

Валерій Бебик

- **порівняльно-історичні**: історичного опису, конкретно-історичного аналізу, порівняльний, періодизації, хронологічний ретроспективний;
- **емпіричні (експлікативні)**: практичний експеримент, аналіз статистичного матеріалу, контент-аналіз, івент-аналіз, конкретне моделювання;
- **системно-функціональні**: системний метод, декомпозиція, композиція, інституціональний та функціональний методи, структурно-функціональний аналіз;
- **прогностичні**: висновки за аналогією, метод простої екстраполяції, дельфійський метод, метод побудови сценаріїв, аналіз детермінант і змінних, спектральний аналіз, комп'ютерна симуляція;
- **діяльнісні (теорії прийняття рішень)**: раціональний, послідовних порівнянь, змішано-скануючий, теорії груп, ігрова теорія тощо.

Окресливши загальні теоретичні засади архітектури і внутрішніх зв'язків глобального громадянського суспільства, мусимо усвідомити, що практичні засади його функціонування мають не менш важливе значення, ніж теоретичне осмислення та аналіз концептуальних основ життя такого суспільства. Відтак **політичний менеджмент глобального громадянського суспільства** має розглядатися як загальна і головна функція його управління (самоуправління). Отже, назвемо основні **типи політичного менеджменту глобального громадянського суспільства**:

- **програмово-цільовий** (відповідно до мети спрямування, часу дії та наслідків реалізації управлінських впливів);
- **ієрархічно-територіальний** (згідно з ієрархічно-територіальним рівнями і просторами суспільного управління);
- **ієрархічно-регулятивний** (з врахуванням особливостей та ієрархії об'єктів суспільного управління);
- **об'єктно-процедурний** (в залежності від базових сфер суспільства та притаманних їм методів (процедур) управління);
- **функціонально-галузевий** (на підставі врахування особливостей основних сфер суспільної діяльності).

Програмово-цільовий тип політичного менеджменту, відповідно до мети спрямування, часу дії і наслідків реалізації управлінських впливів, містить такі види політичного менеджменту:

- **стратегічний політичний менеджмент** (спрямований на здійснення довготермінових планів розвитку глобального громадянського суспільства, його структур, окремих національних моделей; міжнародних, регіональних, національних та інших громадських організацій тощо);
- **тактичний політичний менеджмент** (пов'язаний з вирішенням поточних проблем управління глобальним громадянським суспільством, його структурами, окремими його національними моделями; міжнародними, регіональними, національними та іншими громадськими організаціями — щоправда, в межах загальної стратегії розвитку цих

суб'єктів глобального громадянського суспільства);

- **технічний політичний менеджмент** (забезпечує безпосереднє управління використанням наявних ресурсів структур глобального громадянського суспільства: правових, політичних, матеріальних, інформаційно-комунікаційних тощо, необхідних для реалізації відповідних функцій суб'єктів цього суспільства).

Ієрархічно-територіальний тип політичного менеджменту, згідно з ієрархічно-територіальними рівнями і просторами суспільного управління, включає в себе такі види політичного менеджменту:

- **глобальний політичний менеджмент** (всесвітній рівень управління глобальним громадянським суспільством);

- **цивілізаційно-територіальний політичний менеджмент** (рівень управління сукупністю національних моделей глобального громадянського суспільства, об'єднаних спільними цивілізаційними ознаками — західна, православна, ісламська, конфуціанська, індуїстська, буддистська, африканська, латиноамериканська, японська цивілізації);

- **національний політичний менеджмент** (рівень управління національною моделлю глобального громадянського суспільства);

- **регіональний політичний менеджмент** (рівень управління структурами глобального громадянського суспільства, розташованих на територіях, що мають спільні економічні, соціальні, екологічні, етнічні та інші інтереси, межі яких можуть і не збігатися з державними кордонами);

- **локальний політичний менеджмент** (рівень місцевого управління і самоврядування міста, селищної, сільської ради та відповідних структур глобального громадянського суспільства).

Ієрархічно-регулятивний тип політичного менеджменту, враховуючи особливості та ієрархію об'єктів суспільного управління, включає в себе такі види політичного менеджменту:

- **політико-державний менеджмент** (поширюється на всю суспільну сферу шляхом ухвалення і реалізації виконання – в межах певного суспільства – міжнародних угод, національних конституцій, законів, постанов тощо, а також методів соціально-економічного та соціально-психологічного впливу на суспільну свідомість і поведінку суб'єктів глобального громадянського суспільства);

- **політико-адміністративний менеджмент** (охоплює своїм впливом регіонально-територіальні чи суспільно-галузеві суб'єкти глобального громадянського суспільства (соціально-демографічні, професійні, конфесійні та інші структури) шляхом ухвалення і реалізації адміністративно-правових, суспільно-політичних, економічних рішень та використання відповідних методів адміністративного-правового, соціально-економічного і соціально-психологічного впливу);

- **політико-організаційний менеджмент** (забезпечує управління і

регламентацію нормативно-правовими, соціально-економічними та соціально-психологічними методами внутрішньої діяльності структур глобального громадянського суспільства: керівних органів формальних і неформальних громадських організацій, політичних партій, суспільно-політичних, економічних, екологічних та інших рухів, виборчих та політичних кампаній, релігійних і професійних організацій тощо).

Об'єктно-процедурний тип політичного менеджменту, в залежності від особливостей базових сфер суспільства та характерних їм методів (процедур) управління, включає такі види політичного менеджменту:

- **політико-правовий менеджмент** (забезпечує правове регулювання життя глобального громадянського суспільства через діяльність структур новостворюваної глобальної держави: наддержавних, міждержавних і державно-національних органів, що ухвалюють закони, постанови та інші правові акти);

- **політико-економічний менеджмент** (регулює економічні засади функціонування глобального громадянського суспільства, детермінує економічні інтереси, економічні відносини, визначає економічну діяльність суб'єктів глобального громадянського суспільства);

- **політико-соціальний менеджмент** (полягає в регулюванні соціальної сфери глобального громадянського суспільства, узгодженні соціальних відносин, інтересів і потреб особистостей, соціальних груп та інших суб'єктів глобального громадянського суспільства);

- **політико-гуманітарний менеджмент** (спрямований на забезпечення прав людей в культурній, етнонаціональній, освітній, інформаційній, науковій та інших сферах діяльності).

Функціонально-галузевий тип політичного менеджменту, на підставі врахування особливостей основних сфер суспільної діяльності, включає такі види політичного менеджменту:

- **політико-кадровий менеджмент** (опікується питаннями управління людськими ресурсами, проблемами мотивації, організації та контролю громадської діяльності людей);

- **політико-інтелектуальний менеджмент** (полягає в управлінні розпізнаванням, аналізом знань про суспільне життя, виробленню ефективних дій суб'єктів глобального громадянського суспільства та створенню нових знань про суспільну сферу через організацію і проведення відповідних наукових досліджень);

- **політико-технологічний менеджмент** (реалізується через вироблення і реалізацію нових технологій функціонування та взаємовідносин елементів і структур глобального громадянського суспільства);

- **політико-маркетинговий менеджмент** (зорієнтований на організацію, узгодження і взаємодію внутрішнього середовища суб'єкта глобального громадянського суспільства з умовами ринку (політичного,

економічного, соціального, інтелектуального тощо) шляхом реалізації властивих цьому суб'єктові конкурентних переваг);

• **політико-інноваційний менеджмент** (передбачає вироблення планів і програм інноваційної громадської діяльності, здійснення узгодженої інноваційної політики суб'єктів глобального громадянського суспільства, розгляд нових проектів і технологій, створення і організацію діяльності цільових робочих груп тощо для підвищення ефективності функціонування зазначених суб'єктів);

• **політико-фінансовий менеджмент** глобального громадянського суспільства (полягає в управлінні фінансовими потоками і ресурсами суб'єктів глобального громадянського суспільства та новими інвестиційними проектами, в громадському контролі за суспільним фондовим портфелем, сприянні нагромадженню фінансових ресурсів цих суб'єктів, перетворенню їх на прибутки з додатковими дивідендами).

Насамкінець зазначимо, що глобальний світ перебуває лише в процесі становлення. Це стосується структур і новостворюваної глобальної держави, і структур глобального громадянського суспільства. У цьому зв'язку запропонована концепція дослідження і управління глобальним громадянським суспільством є рухом на випередження і не є чимось остаточно концептуально і практично вивіченим. Але ми маємо предмет для обговорення і можемо йти вперед у вивченні таких непростих, поки що фрагментарних і доволі неоднозначних тенденцій, які демонструє сучасна версія глобалізації.

Література:

1. **Бєбик В.** Політологія для політика і громадянина. - К., 2004.
2. **Бєбик В.** Інформаційно-комунікаційний менеджмент глобального суспільства: психологія, технології, техніка паблік рилейшнз. - К., 2005.
3. **Бєбик В.** Освіта у глобальному суспільстві: проблеми і перспективи // Болонський процес: перспективи і розвиток у контексті інтеграції України в європейський простір вищої освіти (за ред. В. Бєбика).- К., 2004.- С. 18 – 25.
4. **Зуєв А., Мясникова Л.** Глобализация: аспекты, о которых мало говорят // МЭиМО. - 2004. - №8. - С. 54 – 60.
5. **Иноземцев В.** „Nation-building”: к истории болезни // МЭиМО. - 2004. - №11. - С. 14 – 21.
6. **Колосов В. А., Мироненко Н. С.** Геополитика и политическая география. - М., 2002.
7. **Цыганков П.** Теория международных отношений. - М., 2003.